

SZÉPIRODALMI

FIGYELŐ.

17-ik szám.

Szerkesztői szállás.	Megjelenik e lap esütörtökön.	Kiadó hivatal.
hová a lap szellemi részét illető küldemények utasítandók: Üllői-ut és 3 pipacsa sarkán 11-ik szám.	Előfizetés helyben házhoz bórva, vidéken postai szétküldéssel, félére 5 ft. egész évre 10 ft.	hová az előfizetési pénzek s minden a lap anyagi részét illető dolgok utasítandók: Egyetem-utca 4-ik szám.

GOETHE ÉS SHAKESPEARE.

(Folytatás.)

Meister Wilhelm regény a szó teljes értelmében, és a maga nemében első. Csodálói ezt az újabb társadalom egyetlen képmatának nevezik, mintha más regényekben, pl. a Scott Walteréiban csak öltözékek és viszonyok, itt ellenben az élet lelke forogna szóban. Mindaz, ki mélyebb értelmébe hatolni képes, bámuló gyönyörrel olvasja e könyvet. Némelyek Hamlet fölé helyezik. A jelen századnak egyik műve sem közelít ehhez öszhangzó kedvességre nézve; egyik sem annyira új, annyira lélekhardtó; egyik sem ajándékozza meg az olvasót akkora bőséggel a megdönthetetlen gondolatoknak, — s oly helyes nézetekkel az élet, szokások és jellemek felől. Hány páratlan íntést nem ad az életfolyamatra nézve mily sok meglepő pillantást nem nyújt fensőbb világokba! — és sehol nyoma sincs az élet-telen szónokiasságnak. Oly könyv, mely a szellemes ifjak újságvágyát lehető magasra fokozza, azonban nagyon kevés mértékben elégíti ki. Könnyű olvasmányok kedvelői, kik gyönyörüket abban találják, mit egy izgató ármány-szövedék nyújt, nagyon csalatva érzik magukat ezen olvasmány által. Másfelől azoknak is okuk van panaszra, kik azon reménnyel veszik kezökbe, hogy abban egy hősnékgyszerű történetét fogják találni, kit sok küzdései- és nélkülözéseieért végre kiérdemlett babér fog ékiteni. — Közlebről egy angol regény állt előttünk, mely egy jövődő korszak reményeit megtestesítini ígérkezik, s melynek föladata: fölfejteti az ifjú angolhon pártolónak poli-

tikai reményeit. Ebben az erénynek egyetlen jutalma: szék a parlamentben és párség. — Goethe regényének záradéka ép oly bés, mint erkölstelen. Sand György az ő *Consuelójában* s annak folytatásában hűbb és méltóbb képet körvonalozott. Elbeszélése folytán a hős és hősnő jelleme oly mérvben fejlenek ki, hogy a miatt a szokások főrangú létnek törékeny sakhtáblája megrozzan; sorsosinak társaságát és szokásait mindkettő odahagyja; vagyonukat elveszítik és magas eszmék s nagy társadalmi czélok szolgálivá válnak, mig nem a hős központja és forrása lesz egy oly szövetségnek, mely az emberiséget a legnemesebb javakban kívánja részesíteni. Ha egykori nevén és címével szólíttatik, többé nem is felel. Azok-nak hangzása ránézve idegen és messze-távoli. „Csak ember vagyok, — mondja, — az emberekért élek és munkálók, és ezt nélkülözéssel s a legnagyobb áldozattal ohajtom tenni.“

Ellenben Goethe hősnékg oly sok gyengéségei és tisztatlanságai vannak, oly rossz társaságokban fordul meg, hogy e miatt a komoly, józan angol közönség kevés örömet talált a könyv lefordításában. Mindamellett csordultig van az bölcseséttel, világ- és törvény-ismeretttel; személyei oly híven és gyöngédséggel vannak rajzolva, oly kevés tollvonással, egy fölösleges szó nélkül, — s a könyv folyton annyira új és ki-nem-me-rülő, hogy azt a maga útján haladni enged-jük, s meg kell elégednünk annyi hasznat vonni belőle, mennyire képesek vagyunk,

azon biztos érzetben, hogy hatásának kor-
szakát csak most kezdte meg, és még
millió olvasónak fog szolgálatot tenni.

E könyv tartalma: átmenet a néposztályból a felsőbb osztályba, mindkét szót a legnemesebb értelemben véve. És ezen átmenet nem csúszva-mászva történik, hanem egészen tárt ajtóval. Önelhatározás és jellemtulajdonok következtében lesz meg az átalakulás; az új kör, melybe Meister Wilhelm lép, létező valósággá lesz a főrang-
aknak józan gondolkodás módja és becsü-
lessége által. — Nemes ifjú lélek nem képes kivonni magát azon varázs benyomás alól, melyet rá e kézzel foghatóan rajzolt állapo-
toknak gyakorolniok kell. Ebben rejlik az ok, hogy mért van e könyvnek a legna-
gyobb mérvben tüzelő és bátorító hatása. A lángoló és szent Novalis egészen újdonszerű és prózai terméknek nevezi ezt, melyben a regényesség egészen meg van sem-
misítve, valamint a természet költészete is: a csodás. A könyv merőben mindennapi események körül forog; nem egyéb, mint a polgári háziasság történelme költemény alakban. Minden csodás szándékosan úgy van feltüntetve, mint képzelődés, mint rajongó álmódzás. — Mégis, ugyanezen Novalis, mi nagyon jellemző, majd visszatért e könyvhöz, mit előbb ily módon utasított el, — s kedvenc olvasmányá haláláig az maradt.

Főleg egy sajátság, mi az egész német fajnak tulajdona, teszi Goethét úgy a franczia mint az angol közönség előtt feltűnő jelenséggé, t. i. nála benső valóságon alapszik minden. Angliában és Amerikában méltányolják az észtehetséget, de megelégszenek azzal, ha az, egyik vagy másik párt mellett vagy ellen, meggyőződése szerint munkálkodik. Franciaországban az olvasó már el van ragadtatva, ha csillogó gondolokat lát, nem kérdezve, hogy mi ezéla vannak irányozva. És ezen országokban az észtehetős férfiak irnak is mindent, mire képességük van. Ha a mit irnak, az értelmes olvasót érdekli s az illem ellen nem vét, meg vannak velök elégedve. Hisz az ily olvasmányok által sok élet-úr betelik, sok óra kellemmel és haszonnal múlik. — A német szellem nem bír sem a franczia élénkséggel, sem a gyakorlatira irányzott értelmes-

ségével az angolnak, sem az amerikainak kalandosságával, — hanem ezek helyett egy nemével az őszinte becsületességnek, mely a dolgoknak fölszínén soha meg nem áll, hanem újra meg újra visszatér e fő kérdésre: „hová akar irányulni a dolog?” — A német közönség azt kívánja az írótól, hogy tárgyánál maradjon, s a felől egyszerűen mondja ki magát. — „Belső őszintén létezik valakiben? Jól van! Lássuk, mi érdekében lép föl? Mi véleménye az írónak? honnan vette s hová ezéloz gondolataival?”

Csupán észtehetség nem teszi az író. Férfinak kell az írott könyv mögött állani, oly személyiségnek, ki születése és állása által biztosítékot nyújtson a tan iránt, melyet fölállít; ki azért áll ott a hol, hogy a dolgokat lássa s azokat becsük szerint, nem más tekintetből, ítélje meg, s ezért nem egyebet, mint magát a dolgot adja. Ha ma nem sikerül neki eltalálni az illő szót, vagy a tárgy függőben marad; holnap jobban fog az előtte nyilvánulni. A teher, mi lelkén nehezkedik, az igaznak terhe, nyilvánulhatás után vágyik. Kisebb-nagyobb mértékben érzi magát képesnek erre. Földadata, hivatása a világgal szemben ez: „belátni az eseményeket és közzé tenni azokat.” Mi nagy dolog, ha elsikamlík, ha dadog, ha hangja darabos vagy visító, ha módja és hasonlatai nem találók. Ha igazán hivatva van, meg fogja végre találni a módot, hasonlatokat és hangzatosságot. Ha némán jött volna is világra, végre mégis kimondaná magát. — De ha nem rejlik ily isten szózata a férfiban, mi haszon, ha még oly ügyesen, folyékonon, ragyogóan tud is beszélni?

Valamely nyilatkozat ereje attól függ, ha vajon azt valódi férfi tette-e, vagy nem. A tudományos folyóiratokban, a befolyásos ujságokban nem látok személyt, csak egy felelősség nélküli árnyat, rendesen egy részvénytársulatnak vagy érzület nélküli embernek szózatát, ki anonym álarca alatt, magát valaminek adni kívánja. Ellenben valódi könyvnek mindenik tétele által egy derék, elhatározott férfival nézek szembe, kinek erejétől és döböntő hatalmától minden szó áradoz. A hová ő vonást, vagy pontot tesz, ott azok élnek, s a mit irt, athlétailag és viadalkészen áll, — előre nyomul és hosszú élettel néz szembe.

Angolhonban és Amérikában alaposan értheti valaki a görög és latin költészetet, a nélkül, hogy legkevesebb költőiség legyen benne, a nélkül, hogy lelkesültséget érezzen, úgy hogy a ki Plátonnal vagy Proklussal éveken át foglalkozott, ez által még nem támasztja azon föltételt, hogy hősi eszményi nézetei volnának, s hogy megvetője lenne azon módnak és szokásoknak, melyekkel városok- és társaságokban közlekedni szokás. Ellenben a németek e tekintetben nevetségig jóhiszemmel vannak eltelve. A tanuló, miután a tantermet régen odahagyta, még mindig azon rágódik, mit abban hallott, — s maga a tanár sem bír szabadulni azon eszmétől, hogy a bölcselm igazságai egyenesen alkalmazhatók Berlinre vagy Münchenre. Ez a mély komolyság, melylyel tanulmányaikat űzik, képeseké teszi őket: keresztül nézni oly férfiakat is, kik jóval tehetségesebbek mint ők.

Ez okon a fensőbb társalgásban szokásos megkülönböztetési fogalmak mind német eredetűek. Míg az éles elméjük- és tudományosságukért kitüntetéssel emlegetett angolok és francziák tanulmányukat és hivatásukat bizonyos fölületességgel nézik, és személyes jellemök azzal, a mit tanulmányoztak, és azon móddal, melylyel azok felől nyilatkoznak, nem a legmélyebb összhangzatban áll: Goethe, a német faj feje és lelke, nem azért szól, mert észtehetsége van, hanem, mert az ő lelkében a valóság sugarai öszpontosulva vannak és abból kivilágolnak Bölcs ő a legnagyobb mértékben, ha bölcsesége gyakran el van is fűtyölözve észtehetsége által. Bármily jeles a mit mond, szeme mindig valami még jelessebben csüng. A legnagyobb mérvben újságvágyóvá tesz, s azon félelmet támasztó függetlensége van, mi az igazzal közlekedésből származik. Figyeld szavát, vagy fordulj el attól, a tény marad úgy, a mint ő mondta. És az író iránti érdeklettséged nem szorítkozik csak arra, mit elbeszél. Nem fogod őt feledni, miután földadatának dicséretesen megfelelt, mint feleded a kenyérsütőt, mihelyt pénzre átadta kenyérét: sőt a tett munka legkisebb része az ő lényének. Az örök szellem, mely a mindenséget alkotja, e férfiba mélyebben bocsátkozott, mint bárki másba. Azt nem mondhatom, hogy

Goethe a legfensőbb magasságot elérte, melyről a nemtő (Mégváltó) mondotta a népnek, hogy magát a legfensőbb egységnek áldozatul adja. Ő nem képes akaratáról lemondani, ha tán annak az erkölcsi érzet ellene szól is. Vannak költeményben nem mesb hangok, mint milyeket ő valaha megzendített. Vannak tehetségre szegényebb írók, de zengeményük tisztább, s az övénel nagyobb mértékben ragadja meg a lelket. — Goethe soha sem lehet szeretett barátja az embereknek. Ő nem csak hódol az igaznak, hanem hódol azért, mert önképzésére eszközül használja. Célja: meghódítani az összes természetet. A mindent felölelő igazságot tüzte ki zsákmány-célul; oly férfi akar lenni, kit többé misem bánt, misem szed rá, misem döbönt meg. Szigorteljében csak maga ad magának parancsokat; önként lemond az elérhetlenről, s csak ezen kérdést intézi az emberekhez: „Mit tanulhatok tőletek?“ Minden birtokot ezen egy mérték szerint becsül: rangot, kiváltságot, vagyont, időt és önmagát. — Ő a fejlődés mintaképe; műkedvelő mindenik művészet és tudományágban, minden esemény körül; művészi, de nem művész, eszményi, de nem eszményítő. Semmi nincs, mit tudni neki joga nem volna; nincs fegyver a mindent felkaroló genius fegyvertárában, melyet forgatni nem tudna, de mindig azon határozott figyeltetéssel, hogy a kezében lévő fegyverről senki pillanatig se következtessen az ő egyediségére. Ő fényvonalat húzott minden esemény alá; kivonta azt maga és legbecsebb birtoka közt is. Előtte misem maradt titok, rejtély; a rejlő démonok ültek esetének, valamint azon szentek is, kik a démonokat elismerték, — és a természet fölötti elemek előtte testes alakokká lettek. — Szerinte a vallásos buzgóság magában nem cél, hanem eszköz, hogy az által a legtisztább belnyugalom létre jöjön. — Még bámulatosb ő azon mód által, melylyel a szépművészet mezején minden titokba behatott. Mint Cicero az összeesküvés fölfedezésére nőket, úgy ő saját hajlamait használta a művészet titkainak kikémlésére. — Ellenségeskedései nem voltak. De ellenségesül néz, ha ezen föltét alatt valami olyannak tudására juttatod, mit, mint baráttól, meg nem tudhatott: ha mingyárt nyerevénye nem

egyéb lenne is, mint azon tapasztalat, mely-
lyel őt romlásodnak szemlélete gazdagítani
fogná. Am lépj föl ellene mint ellenség! szí-
vesen fogad, — de mint magas értelemben
vett ellenség. Ő képtelen valamit gyűlölni;
arra ideje igen drága. Hol összes természe-

te más-valakiének gyökeres különbségével
összeütközésbe jön, ott kész a viadalra, de
olyanra, mint királyok közt szokott lenni,
kik méltósággal forgatják a kardot, orszá-
gok érdekében.

(Folytatjuk.)

BELIRODALOM.

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA. Drámai köl-
temény. Irta Madách Imre. Kiadta a Kisfaludy-
társaság. (Folytatás.)

II.

Igyekszünk ezen, ismételjük, kedvünk elleni
vázlatban (mert ily vázlatok a szellemet akarnák
előtérbe tüntetni s rendesen épen a szellem fino-
mabb liktetése vész el bennök) a főbb mozzana-
tokat emelni ki, melyekben az *Ember tragédiájá-*
nak alapeszméje érezhető. S ha ez igyekezetünk
csak valamennyire sikerült is, olvasónk tisztában
van az iránt, hogy e költemény conceptiója nem
csak szerencsés, de valóban nagyszerű, mennyiben
az emberi szellem legmélyebb megoldásu kérdései
körül forog, s valódi tragicum erejével bír.

Mi az elsőt illeti: az *Ember tragédiája*, az
ember egész sorsát, történelmét, léte célját öleli
fel, és pedig nem a könnyelműség felületességével,
hanem annak mélyébe hatolva. Mit a vallás s a
szent könyvek, kijelentésben és látásban — mint
tételt állítanak fel s mint kérdést oldogatnak;
mit a bölesészet mint feladatot ismer, mint fejte-
getési tárgyat elfogad s mint végeredményt ke-
res: — a bűn és tulajdonítás, az akarat és végzet,
az emberi vágy, törekvés — és a körülmények ki-
menetele s a csalódás, az erkölcsi ember által föl
vett s föl nem vehető elemek összeütközése — im
e szírtéken hányódik s fordul le az *Ember tragé-
diája*. Az ember létének, akár mint veszszük, nem
ezéja a küzdés, de pályájának oly természetes já-
ruléka s a meddig lát oly elmaradhatlan tőle, —
hogy utolsó mozzanatul s így célul — ép azon
küzdalem tünik előtte fel, mely kiindulási pontja
s folytonos kísérője vala. És ha az esetet, a mint
kell s egyedül lehet, csak allegorikai mythosznak
tekintjük is, ha nem látunk benne egyebet, mint
az ember természetes küzdalmát isten akaratával
s a kötelességgel, — azt minden bölesészetnek el
kell ismernie, hogy a „régí történetet, mely min-
dig új marad“ — tökélyesben, találójában nem le-
hetne érzékitni, mint azt Mózes, vagy inkább a
hagyomány — a monda, az a minden költészet
első s legmélyebb forrása tévé. Ezer változtatban

ez ismétlődik az *Ember tragédiájában*, — ama na-
gyot, a valót értjük, melynek ez a kicsiny tüköre.
Ez a küzdés; — a történelem és az élet, nagyban
kicsinyben: — a milliókban s az egyes szívében.
S hogy e küzdés ezerszer ismétlődik s mégis újra
kezdődik, — hogy a tanulság mindig megjő s
mindig elmarad, hogy első jelenete mindig re-
mény, ábránd, lelkesülés — s az utolsó mindig csa-
lódás, kiábrándulás s lehanyagoltság, — hogy a
harez kezdetén mindig van erő s végére soha sem
marad, — im épen ez benne a — tragédia!

Mondtuk, hogy ez a történelem, a milliókban
s az egyes szívében; az *Ember tragédiájának* con-
ceptióját épen az teszi nagyszerűvé, hogy írja a
világtörténelem óriási keretébe az emberi szív va-
lódí kétértelműt. A világtörténet fordul-
ópontjain látjuk állani az embert, kit azért mivel
az összes faj egyenítése, nevez Ádámnak minde-
nütt; a nép baromságának s az egyes erőszak-
uralmának korát, éles ellentétben, a demokratia
nemes de hiu küzdelmei, — ezt a gyönyör és rom-
lottság rothadása, — ezt a hit rajongásai, — ezt
a tudomány hideg skepsise, — ezt a forradalom
vér-vihara, — ezt az anyagság torzalkodása, —
ezt a közérdek ábrándvilága követi, váltja fel;
megannyi fordulópont az ember életében, meg-
annyi ellen-mondás törekvéseiben — de az ember
mindannyiban ember marad, egyénileg más-más
árnyalattal, de ugyanazon családi hasonlatosság
szembetűnő vonásaival. Nem félünk azt mondani,
hogy költőnk a világtörténelmet, lényegében,
valódí bölesész eszméiségével fogta fel, — de
színtügy el kell ismernünk, hogy az emberi ter-
meszet felfogásában nem kisebb pszichológiával
járt el. Az előtűntetett képek, összefüggő sorozat-
tukban, a történelem szellemének való kinyoma-
tatják adják előnkbe, és mind kiválasztásukhoz, mind
jelentőségükhöz alig férhet gáncs; de mint egyes
mel mutatják az ember belső világának különböző
oldalait. S innen foly ki az *Ember tragédiájának*
egyik, az egész mű minden változásain átvonuló
nagyszerű eszméje. Az egyén viszonya ez, az egész-
hez: összes fajához, melynek csak közös alapsaját-